

Malo verjetna pa je sicer pravno upravičena želja zaščititi uporabo Maroltovega plesopisa (koreografije), s čimer pa bi postal mrtvorojeno dete. S tem v zvezi je treba omeniti tudi »Razlago koreografskih znakov«, ki jih je napisala za obravnavano izdajo Tončka Marolt. Nedvomno je Marolt užival pri svojem koreografskem delu požrtvovalno pomoč svoje žene in drugih sodelavcev GNI, vendar je nekaj gradiva v svojem plesopisu že publiciral (F. Marolt, O našem ljudskem plesu: Obzornik III, 1948, pg. 306 s.). Zanimivo bi bilo izvedeti, kakšne načelne modifikacije je doživel njegov plesopis pri praktični aplikaciji na terenu. Vse omenjeno kliče, po pojasnilu in opombah. Pri plesnem gradivu pa je prav tako lahko opaziti, da je silno skopo glede najobsrnejšega območja osrednjega nazvočja.

Tako je bila vsaj v neki meri prikazana problematika objavljanja Maroltovih razprav za znanstvene namene. To je bilo potrebno tem bolj, ker gre za izdaje, namenjene mednarodni javnosti, kot je razvidno iz prevodov predgovora, résumeja in razlage koreografskih znakov v francoščino in angleščino, kar tudi ni bilo opravljeno povsem točno. Največjo pozornost bo treba posvetiti smotni pripravi originalnega teksta in potrebnih pojasnil v opombah, k čemur naj se pritegnejo vsa Maroltova dela. Enako skrbno bo treba izvesti navajanje virov in opremiti gradivo za dokumentacijo. Priporočljivo bi bilo tista dela, ki so nastala povezano, objaviti v skupni izdaji, s čimer bi bile olajšane priprave in njih studij. Tako bo šele omogočena pravilna ocena Maroltovih dognanj in smotrna uporaba njegovih številnih prispevkov naši kulturi. Na tak način bo resnično izkazana čast pomembnemu ustvarjalcu v slovenski folkloristiki in tako bo tudi dosegel svoj vzvišeni smoter načeloma hvalevredno izdajateljsko prizadevanje GNI.

Radoslav Hrovatin

**Albert Struna, Vodni pogoni na Slovenskem. (Gradivo za zgodovino.)** Izdal Tehniški muzej Slovenije v Ljubljani 1955; založila Knjižnica Titovih zavodov Litostroj. 450 str.)

Pri nas skorajda neraziskana zgodovina domače tehnike nudi raziskovalcu posameznih njenih panog poleg mnogih težav, izvirajočih zlasti iz pomanjkanja arhivskega gradiva, vendarle to prednost, da imamo na terenu ohranjenih še mnogo tehniških spomenikov. Vzrok temu je v dejstvu, da ima Slovenija sicer bogato rudniško in obrtno tradicijo, da pa je začela v dobi po industrijski revoluciji zaostajati za drugimi industrijsko bolj razvijajočimi se deželami, zaradi česar so se ohranili pri nas številni stari obrati, pa tudi enostavni stroji, ki so deloma še danes v uporabi ali pa so vsaj do nedavnega bili. To velja zlasti za manjše obrate na podeželju. Prav zato bo zgodovinar tehnike, raziskujoč take obrate na podeželju, segel lahko daleč nazaj, pogosto prav v njihove početke. Razumljivo je, da so se tehniške naprave vselej prilagajale naravnim pogojem, zato se niso spreminjale z raznimi izboljšavami samo v časovnem razvoju, temveč so razne spremembe in prilagoditve zahtevale tudi reliefne, hidrografske in druge razmere na terenu. Prav pri prilagojevanju najčešče od drugod prevzetih tehniških naprav naravnim pogojem v posameznih pokrajinskih predelih pa se kaže vsa ljudska iznajdljivost. Zaradi tega utegne marsikatero delo iz zgodovine tistih tehniških panog, ki se tičejo zlasti podeželskih obratov, zanimati tudi etnografa, saj mora ta pri proučevanju ljudske materialne kulture prav tako segati v preteklost, če jo hoče razvojno prikazati, vrhu tega pa mu bo tehnik s tehniško razlago strojev in funkcije posameznih njihovih delov prav gotovo v pomoč.

Brez dvoma se bo etnograf prav dobro okoristil z izsledki, ki nam jih je podal prof. ing. Albert Struna v svojem delu »Vodni pogoni na Slovenskem«, ki je — kar bodi samo mimogrede omenjeno — prvo slovensko obsežnejše delo iz zgodovine tehnike pri nas. Za srčiko svojega dela si je pisec izbral

zgodovino vodnega kolesa, ki je bilo prav tako v uporabi v rudarstvu, fužinarstvu, v papirnicah kakor v mlinih in na žagah. Ker je vodno kolo pri nas na podeželju največ v uporabi v mlinih, govori avtor največ o le-teh, pri čemer je zbral prav obsežno gradivo za zgodovino naših kmečkih mlinov. S tem je vsekakor izpopolnil vrzel v I. zvezku »Narodopisja Slovencev« (Ljubljana 1944), ki pri obravnavi naše ljudske materialne kulture sicer govori o kmečki hiši in njenih sestavnih delih, o gospodarskih poslopih, poljedelstvu, lovu in ribolovu, živinoreji, vinogradništvu itd., ne omenja pa mlinov, ki sodijo prav tako kakor gospodarska poslopja v etnografski opis in ki so listinsko izpričani pri nas že leta 1060. Vse, kar je omenjeno o mlinarstvu, je dvojje slik žrnelj (I, str. 195 in 197) s petnajstimi vrsticami besednega pojasnila o njih. Prav tako »Narodopisje Slovencev« ne omenja starega in primitivnega rudarjenja in kovaštva, ki je proizvajalo najpotrebnejše orodje za kmečko gospodarstvo.

Strunovo delo bi zaslužilo temeljito strokovno oceno. V poročilu za našo revijo pa hočemo iz njega v glavnih obrisih poudariti vse tisto, kar mora zanimati etnografa.

Snov je avtor razporedil v petero poglavij, ki imajo naslove: Začetki (str. 9—25), Voda v službi človeka (25—116), Zgodovinski razvoj vodnih pogonskih strojev (117—172), Industrijska in obrtna dejavnost na slovenskem ozemlju (173—294). Po nekaterih sledeh... (295—395). Oglejmo si etnografsko bero po teh poglavjih!

V poglavju »Začetki« obravnava pisec na kratko rudarstvo (pridobivanje kamna, gline in rud) ter kasnejše fužinarstvo, ki sta najstarejši današnji industriji sorodni stroki, in posega pri tem v prazgodovino in rimsko dobo, nato pa v starejšo slovensko, omenjajoč, da so v slednji do 14. stoletja talili rudo kar najpreprosteje v vetrnih ali »slovenskih« pečeh; to mora zanimati tudi etnografa, medtem ko sodi uvedba brescianskih peči v 16. stoletje, to je že v začetek obrtnega oziroma industrijskega razvoja. V zvezi z obrnavo obeh strok razpravlja o uvedbi vodnih koles v rudarstvu za črpanje vode in zračenje jaškov, pri fužinah pa za pogon mehov, medtem ko so seveda bila pri mlinarstvu uvedena že prej. Važna je brez dvoma konstatacija, da v tehniki našega primitivnega rudarjenja in kovaštva naš človek v srednjem veku ni v ničemer zaostajal za ostalo Evropo, temveč je bil z njo na isti ravni.

Na osnovi literature, zlasti nemške, predvsem pa na osnovi lastnega opazovanja in zbiranja gradiva na terenu, obravnava pisec v naslednjem poglavju (»Voda v službi človeka«) najprej razvoj mlina od ročnega preko živalskega do vodnega mlina in stop, podajajoč nam obenem njih tehnološki opis, na osnovi literature pa skuša tudi dognati, kje so posamezne vrste najprej izpričane. Iz literature ugotavlja, da so imeli prvotni vodni mlini kolo na navpičnem vretenu, kakor najdemo take primerke še danes pri Martuljku in deloma na Pohorju. Tehnološko nam nato opisuje posamezne dele in njih funkcijo, tako mlinski kamen, groto, tresilnice (miketulje), kakor tudi lego mlinov in naprave na vodi (zatvornice, grablje itd.). Sledi natančen opis naših kmečkih mlinov z navedbo domačih izrazov za njihove posamezne dele. Posebej se ustavlja ob mlinih na ladjah na Muri, kot posebnost pa omenja mlino na veter na črti Slovenska Bistrica—Poljčane, poudarjajoč, da so kombinacija žrnelj in klopotea, in zato povsem samostojna zvrst, ki se docela razlikuje od nemških in holandskih mlinov na veter. Končno obravnava še žrmlje, prikazujoč tudi njih zgodovinski razvoj, posebej pa opisuje belokranjske žrnve. — Po kratkem opisu papirnic podaja obširneje kakor v uvodu tehnološki opis prvotnih naprav v kovačijah od predelovanja železa na odprtih ognjiščih preko vetrnih in jaškastih do »slovenskih« peči, kar vse sodi še v primitivni način kovaštva. Poglavje zaključuje zgodovinski opis žag v svetu in pri nas.

Etnograf, ki bo proučeval naše kmečke mlino, bo s pridom prebral zlasti poglavje »Zgodovinski razvoj vodnih pogonskih strojev«, ki nam v njem pisec

opisuje vse zvrsti vodnih koles, zlasti zajemalne, na lopate in korce. Prav tako razlikuje, vodna kolesa tudi po višini padca vode nanje (kolesa na zgornjo, hrbtno, srednjo, spodnjo in globoko vodo), pri vseh teh zvrsteh pa ob enem tehniško ugotavlja, kakšna vrsta kolesa je ob raznih pogojih, kakor so močan padec, globoka reka, brzica itd., nujno potrebna in edino možna.

Poglavje »Industrijska in obrtna dejavnost na slovenskem ozemlju« sicer etnografa ne bo posebej zanimalo, omenim naj ga pa kljub temu, saj je doslej najpopolnejši, vsaj sumarično urejeni seznam obrtnosti in stare industrije v naših krajih. Seznam je sicer urejen po abecednem redu krajev, vendar pa premalo pregledno.

Važno za etnografa pa je zadnje poglavje »Po nekaterih sledih...«. V njem nam avtor po arhivskih virih, skicah, Valvasorju in po ostankih preteklosti na terenu skuša prikazati in opisati vse, kar se nam je glede vodnih koles ohranilo v Sloveniji. Pri tem nam v tekst nasuje mnogo domačih izrazov, tako n. pr. o vodi (str. 296—297), objavlja mlinski red iz leta 1814, ki je prav tako važen zaradi domačega izrazoslovja za razne dele mlinskih naprav, navaja domače izraze za posamezne dele fužinskega kladiva (str. 358) in za dele vodnih koles pri fužinah (str. 371—372, 376, 378), vrhu tega pa po Rudolфу Andrejki še imena za raznovrstne kroparske žeblje.

Delo je izredno bogato ilustrirano, saj obsega na 395 straneh kar 360 foto-posnetkov in skic. V bistvu je vsak opis ponazorjen s sliko in reči bi se celo smelo, da je tekst povečini le pojasnilo k pestremu slikovnemu gradivu.

Na koncu je dodan delu seznam literature, sledi na 34 straneh povzetek v francoščini, nato seznam slik prav tako v francoščini in krajevno kazalo, na koncu pa je v dvobarvnem tisku dodan še pregleden zemljevid vodnih koles na Slovenskem okrog leta 1900.

Bogo Teplý

**Šaljive narodne priče.** Odabralo i priredio Alija Bejtici, Seljačka Sloga. Zagreb 1955.

Ova zbirka, koja većim svojim dijelom ne sadži baš prave pripovijetke, nego ponajviše one tako zvane kratke šalé, pošalice, pošurice, dosjetke, anegdote, ono što mi često, prema Nijemcima, nazivamo »vic«, odlikuje se nekim svojim izvrsnim svojstvima. Prikupljene iz većeg broja prilično zaturenih zbirki, malo upotrebljavanih za sastavljanje ovakvih srodnih izbora, ove su priče trajno svjedočanstvo o našim geografskim prostorima. Bez obzira na sve nedostatke što ćemo ih kasnije spomenuti, čini nam se da je autor ovim svojim izborom, namijenjenim najširim pučkim slojevima, pokazao izvanredno osjetilo za duh, mentalitet, za specifiku čovjeka i sredine, kako su ih stoljeća historije oblikovala u nekim našim krajevima (pokazao je taj smisao nažalost samo za neke krajeve). Čini nam se velikom prednošću ove zbirke činjenica što je autor iz onog mnoštva kratkih šaljivih priča uspio odabrati gotovo isključivo takve što su natopljene zaista mirisom ove naše zemlje i time pročišćeno, a nenametljivo iznijeti pred čitaoca nešto od najvrednijega u narodnoj priči i folkloru uopće.

Svoje je priče podijelio u više skupina, neke tematski, a neke po obliku. One po obliku, prema našem mišljenju, neuspjelo su razvrstane: humoreske, poudugačice, kratke pošalice sadržajem i formom zadiru jedne u druge, miješaju se, a ni termini im nisu naj sretniji; humoreska na primjer ne odgovara ni stručnoj folklornoj ni pučkoj terminologiji, a niti tradiciji ranijih izdavača. One tematske skupine, međutim, vrlo su karakteristične i samim svojim rasporedom impliciraju čitaocu nešto od svega što je u prošlosti činilo kod nas temelje narodnog života, a time se nužno odrazilo i u priči; to su Bejticeve priče o heri, hodže i popovi, age i čipčije, ciganska domišljatost. Steta što tih tematskih skupine nema više i što su regionalno suviše ograničene. Ali i ovako one govore vrlo mnogo. Kako je neumrlu u njima lik here, onog izmučenog gladnog kmeta, varanog i tlačenog, koji je